

УДК 658.030.1

Турило А.А.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку, аналізу, аудиту
та адміністрування підприємств ГМК
Криворізького національного університету

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕНТАЛІТЕТ І ЙОГО РОЛЬ В ІННОВАЦІЙНОМУ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

ECONOMIC MENTALITY AND ITS ROLE IN THE DEVELOPMENT OF ENTERPRISE INNOVATION

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено актуальну проблему сьогодення – сутність категорії «економічний менталітет підприємства». Розкрито основні ознаки економічного менталітету і запропоновано його визначення. Розглянуті в роботі теоретико-методичні питання дозволять більш ефективно здійснювати управління підприємством саме в напрямку його інноваційності.

Ключові слова: підприємство, економічний менталітет, інновації, управління, інноваційний розвиток.

АННОТАЦИЯ

В статье исследована актуальная проблема современности – сущность категории «экономический менталитет предприятия». Раскрыты основные признаки экономического менталитета и предложено его определение. Рассмотренные в работе теоретико-методические вопросы позволят более эффективно осуществлять управление предприятием именно в направлении его инновационности.

Ключевые слова: предприятие, экономический менталитет, инновации, управление, инновационное развитие.

ANNOTATION

In the article the actual problem today – the essence of category «mentality of economic enterprise.» The basic signs of economic mentality and offered its definition. Considered in the theoretical and methodological issues will more effectively manage their businesses in a direction of its innovativeness.

Keywords: enterprise, economic mentality, innovation, management, innovative development.

Постановка проблеми. На сьогоднішньому етапі функціонування економіки країни, який характеризується періодичними кризовими явищами та серйозним впливом зовнішніх, неконтрольованих державою чинників і обумовлений цим певним чином нестабільний розвиток всіх суб'єктів господарювання, дуже важливо підтримувати і навіть посилювати на них системну роботу по забезпеченню ефективного формування та функціонування якісного персоналу.

Потрібно відмітити, що нова якість персоналу підприємства, і зокрема певного окремого працівника, не з'являється сама по собі, а є результатом значних і плідних зусиль усіх учасників господарського процесу на підприємстві.

Рішення важливих проблем економічного розвитку всіх підприємств країни неможливе без інновацій, зростання якості персоналу підприємства, формування і розвитку економічного менталітету тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам інноваційного розвитку присвячені

дослідження багатьох вчених. До найбільш відомих зарубіжних дослідників слід віднести Й. Шумпетера, М. Бейкера, В. Мединського, Е. Терещенка, Р. Фатхутдінова та ін. Серед вітчизняних науковців окремі питання інноваційної діяльності на рівні суб'єктів господарювання досліджують такі вчені, як С. Аптекарь, М. Білопольський, С. Ілляшенко, Н. Краснокутська та ін. Щодо визначення ролі економічного менталітету в інноваційному розвитку підприємства можна стверджувати, що в такому аспекті дослідження відсутні.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Нові ринкові відносини вимагають зміни стилю управління, психології і мислення всіх робітників підприємства, підвищення економічних знань і рівня інтелектуального капіталу, поглиблення демократичних засад, підвищення прав і відповідальності персоналу в усіх аспектах діяльності підприємства.

Економічний менталітет виступає частинною інноваційною політикою підприємства і фактором активізації його ефективної економічної діяльності.

Мета статті полягає у визначенні ролі економічного менталітету підприємства в умовах його інноваційного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Саме тому сьогодення, коли пріоритетом будь-якого підприємства є інноваційний тип розвитку, роль якісних змін в трудових ресурсах підприємства суттєво зростає, і це напряму стосується і такої важливої категорії, як «економічний менталітет». Настав час приділити даній категорії належну увагу на рівні підприємства. У Великій радянській енциклопедії [1] та у Великому економічному словнику [2] відсутні трактування відповідно таких понять, як «менталітет» і «економічний менталітет».

У науковій літературі доволі рідко піднімаються ці питання в економічному аспекті, і головне – економічний менталітет досліджується в ній тільки на рівні суспільства і з загально-філософських позицій [3; 4].

Сутність економічного менталітету відображається в економічній практиці і в кінцевому підсумку в економічних результатах діяльності підприємства.

Економічний менталітет підприємства суттєво впливає на формування іміджу підприємства і його ринкову вартість.

Складною проблемою економічного потенціалу на підприємстві є вимірювання його рівня. Зрозуміло, що така категорія не має чіткого математичного рішення в силу свого специфічного змісту. Разом з тим ми вважаємо, що потрібно шукати способи, які б дозволили певним чином розраховувати його величину. Економічний менталітет не та категорія, що вимагає абсолютної точності розрахунку, тут достатньо базових обґрунтованих підходів, що дозволять в принципі його вимірювати. На наш погляд, для оцінки економічного менталітету підприємства потрібно застосовувати, в залежності від мети дослідження, наступні два методи.

Перший метод – це експертний метод визначення рівня економічного менталітету колективу підприємства. Він загальновідомий, має визнані і апробовані науковцями і практиками методики обрахування необхідних для оцінки показників і надає достатньо прийнятні для аналітики і висновків результати.

Другий метод – це метод опосередкованої оцінки рівня економічного менталітету підприємства. На наш погляд, підходи до розрахунку рівня менталітету можна шукати в показниках оцінки іміджу підприємства, гудвілу та безконфліктності в діяльності колективу.

Вищому менеджменту підприємства потрібно змінювати ставлення до проблеми формування економічного менталітету в рамках інноваційної політики, бо кардинальне поліпшення цього питання суттєво підвищить ефективність діяльності підприємства, і головне в цьому є те, що це потребує в багато разів менше інвестицій, ніж реальні засоби і технології виробництва.

Якість персоналу підприємства, його економічний менталітет та віддача в процесі діяльності все більше залежать від психології робітника, і зокрема економічної психології. В роботі [2] економічна психологія трактується як психологічні настанови, стереотипи економічного мислення людей, соціальних груп та прошарків населення, які здійснюють значний вплив на сприйняття ними економічної дійсності і їх економічної поведінки.

По відношенню до підприємства сприйняття робітниками економічних процесів в його межах і їх свідомої економічної дії є важливим чинником економічної психології та економічного менталітету на підприємстві.

Потрібно відмітити, що економічний менталітет поєднує в собі через корпоративну культуру і такий її різновид, як економічна культура – це система цінностей і намірів господарської діяльності, повага до будь-якої форми власності та комерційного успіху як до великого соціального досягнення, розвиток соціальних умов для підприємництва тощо [2].

Економічний менталітет підприємства – це специфічна і унікальна категорія. Вона відо-

бражає особливості становлення і розвитку певного колективу підприємства, якому притаманна виключно своя структура і глибина розкриття (прояву) сукупності основних ознак, що в цілому характеризують зміст категорії «економічний менталітет підприємства».

Економічний менталітет підприємства – це сукупність економічних правил, норм і критеріїв, що діалектично утворюються і розвиваються в процесі формування і діяльності підприємства на таких фундаментальних цінностях, як моральні, соціально-психологічні, культурно-традиційні норми, правила і критерії, які в інтегральному виді визначають стиль поведінки робітників підприємства і всі їх дії, пов'язані з його економікою (внутрішній і зовнішній аспекти).

Економічний менталітет підприємства – це свідоме сприйняття працівниками підприємства зовнішнього і внутрішнього середовища з наступною трансформацією його в економічну оцінку діяльності підприємства в цілому і його окремих аспектів, у відповідність з нею, дією працівників в узгодженій єдності для досягнення поставлених перед колективом цілей.

Сформований і існуючий менталітет має стійкий характер, що і робить його важливою складовою інноваційного розвитку підприємства.

Економічний менталітет є ефективним інструментом та підґрунтям для креативної діяльності робітників підприємства та формування і реалізації його інтелектуального потенціалу.

Рівень економічного менталітету в значній мірі корелює з рівнем людського капіталу підприємства, однак потрібно відмітити, що він не з'являється сам по собі, а є результатом сукупності і складних процесів, що відбуваються, з одного боку, в кожному конкретному робітнику підприємства, а з іншого – в такій багатогранній субстанції, як колектив підприємства.

Вважаємо, що економічний менталітет підприємства (економічний менталітет колективу підприємства) не є простою математичною сумою економічних менталітетів окремих його робітників. Це набагато складніший процес, в якому відбувається:

- 1) взаємовплив і взаємозв'язок між робітниками підприємства;
- 2) формування і реалізація певних установок та директив від вищого менеджменту підприємства в даному ракурсі;
- 3) здійснення перманентних внутрішніх змін в кожній особливості, що відбуваються під впливом екзогенних і ендогенних чинників та еволюції внутрішніх цінностей робітника підприємства.

Будь-який менталітет, на будь-якому рівні, в тому числі і економічний менталітет, має дві ключові стадії – формування і розвитку. Щодо підприємства, то людина, яка приходить з бажанням працевлаштування, має свій індивіду-

альний менталітет, складовими якого є соціальний, економічний, світоглядний, екологічний тощо менталітет, який формувався і розвивався в сім'ї, університеті, суспільному спілкуванні.

Високий рівень загально визнаного менталітету людини стосується і його економічного менталітету, підвищує загальний рівень економічного менталітету на підприємстві, а значить, і економічну ефективність інноваційної діяльності на ньому. Останнє підтверджується наступним.

1. Працівник з високим економічним менталітетом – це соціально і економічно відповідальна особистість в системі соціально-економічних відносин на підприємстві.

2. Працівник з високим економічним менталітетом свідомо реалізує на практиці всі свої можливості по інноватизації підприємства.

3. Працівник з високим економічним менталітетом свідомо і з бажанням підходить до процесу свого самовдосконалення згідно займаної посади і перспектив кар'єрного росту.

4. Працівник з високим економічним менталітетом здійснює свою економічну діяльність на основі свідомого пізнання, інформованості і розуміння поставлених перед ним завдань.

В діяльності підприємства часто бувають ситуації, коли рівень свідомості робітника високий, а рівень економічних знань – низький, або, навпроти, рівень економічних знань перевищує рівень свідомості робітника, тоді в обох випадках це негативно позначається на інноваційній і економічній діяльності підприємства.

Важливою умовою ґрунтовного дослідження категорії «економічний менталітет підприємства» є визначення факторів, пов'язаних з появою, формуванням і розвитком такого виду менталітету. До них можливо віднести історію і традиції, що існують на підприємстві, інтелект, людський капітал, інноваційний потенціал, систему мотивації і забезпечення реалізації економічних інтересів робітників всіх структурних підрозділів підприємства, морально-психологічний клімат в колективі, розвиток соціальних стандартів, систему участі в управлінні підприємством тощо.

В систематизованому вигляді фактори, що формують і впливають на розвиток економічного потенціалу підприємства, представлено на рис. 1. Економічний менталітет підприємства характеризують основні стадії, до яких ми відносимо:

Рис. 1. Фактори, що формують і впливають на розвиток економічного менталітету підприємства

1) стадія наявності передумов появи економічного менталітету (утворення підприємства, набір персоналу у відповідності зі специфікою і стратегією діяльності підприємства, націленість вищого менеджменту на формування якісного економічного менталітету, «критична маса» початкових якостей робітників підприємства тощо);

2) стадія формування економічного менталітету підприємства (передбачає сукупність дій керівництва підприємства щодо визначення і включення в дію сукупності факторів, що забезпечують утворення економічного потенціалу підприємства (рис. 1));

3) стадія дії економічного менталітету в процесі функціонування підприємства ;

4) стадія розвитку економічного менталітету підприємства (враховує зміни в ньому під впливом об'єктивних у суб'єктивних факторів);

5) стадія зниження впливу економічного менталітету на економічні результати діяльності підприємства (в ситуаціях кризових явищ, передумов банкрутства, високої вірогідності припинення виробничо-господарської діяльності та ліквідації підприємства);

6) стадія відсутності економічного менталітету підприємства (процес ліквідації підприємства).

Розглянуті вище стадії, що характеризують економічний менталітет, представляють фактично життєвий цикл економічного менталітету, який тісно пов'язаний з життєвим циклом підприємства.

Життєвий цикл економічного менталітету і ті основні його характеристики, що надані на рис. 1, дозволяють надати ще одне визначення даної категорії.

Економічний менталітет підприємства є перманентним продуктом соціально-економічних відносин на підприємстві і як економічна категорія характеризує складний процес становлення та розвитку робітника в аспекті функціонування підприємства як відкритої системи та пов'язаний з його економікою і включає в себе стадії пізнання, розуміння та свідомого підходу до реалізації своїх можливостей щодо якісного виконання поставлених завдань і цілей в ракурсі стратегічного інноваційного розвитку підприємства.

Висновки. Розглянуті теоретико-методичні підходи дозволяють сформулювати такі постулати.

1. Економічний менталітет підприємства є складовою частиною загального (корпоративного) менталітету.

2. В системі економічного менталітету підприємства потрібно розрізняти такі основні його види:

1) економічний менталітет трудового колективу підприємства;

2) економічний менталітет робітника підприємства.

3. Економічний менталітет колективу підприємства і економічний менталітет робітника є об'єктивними і складними економічними категоріями функціонування і розвитку підприємства.

4. Економічний менталітет колективу підприємства формується як складне економічне явище на засадах інтегрування економічних менталітетів окремих робітників підприємства, тобто економічний менталітет колективу підприємства не є простою математичною сумою менталітетів робітників підприємства.

5. Роль економічного менталітету підприємства в його інноваційній і економічній діяльності з часом буде тільки зростати.

6. Основою появи і розвитку економічного потенціалу підприємства є забезпечення власниками і вищим менеджментом підприємства сукупності відповідних базових умов, що носять духовний, соціальний, морально-психологічний та культурно-освітній характер.

7. Економічний менталітет підприємства може максимально ефективно себе проявляти на принципах гласності, об'єктивності, справедливості, обґрунтованості економічних інтересів, соціально-правової захищеності робітників підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Советский энциклопедический словарь. – М. : Сов. Энциклопедия, 1985. –1600 с.
2. Борисов А.Б. Большой экономический словарь / А.Б. Борисов. – М. : Книжный мир, 2009. – 860 с.
3. Новоженко К.А. Российский экономический менталитет : автореф. дис. ... к. философ. н. : спец. 09.00.11 «Социальная философия» / К.А. Новоженко. – Ростов-на-Дону, 2007. – 28 с.
4. Институциональная экономика. Учет / Под. общ. ред. А. Олейника. – М. : ИНФРА-М, 2005. – 702 с.
5. Шонберг Р. Японские методы управления производством (девять простых уроков) / Р. Шонберг ; пер. с англ. – М. : Экономика, 1988. – 84 с.
6. Никсон Ф. Роль руководства предприятия в обеспечении качества и надежности / Ф. Никсон ; пер. с англ. – М. : Изд-во стандартов. – 1990. – 28 с.
7. Гавкалова Н.Л. Формування та використання інтелектуального капіталу / Н.Л. Гавкалова, Н.С. Маркова. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2006. – 252 с.
8. Журавльова І.В. Управління людським капіталом підприємства / І.В. Журавльова, А.В. Кудлай. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2004. – 284 с.